

The Journal of Academic Social Science Studies



International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 835-845, December 2012

KENDİLİĞİN ÇÖZÜMLENMESİ NARSİSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU YÖNÜNDEN TEPEGÖZ KİŞİLİĞİNİN İNCELENMESİ¹

*AN ANALYSIS OF SELFHOOD ANALYSING THE PERSONALITY "TEPEGÖZ" IN
TERMS OF NARCISSISTIC PERSONALITY DISORDER*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Abstract

Child is a social being who has strong ties with the environment in which he is living. The great task that this social entity must acquire character belongs to the society ,because society within itself is the only organization that possesses the values of educating the individuals ideally. In this study, In the tale how Basat kills Tepegöz in the Book of Dede Korkut, the narcissistic personality disorder of the character of "Tepegöz " was analysed. According to the researches which are studied on personality disorders, it is revealed that at the base of these kind of disorders "object loss" is the main reason. Especially, at preoedipal period, the lack and absence of father imago and mother imago cause damage in the subconscious of the child. In the infancy, narcissistic balance is more crucial than several states of mind that will form personality. The competence of mother who supplies for her child prevents the lingering period that may be destructive at reconstructing the shattered narcissistic balance. In the story analysed, the baby Tepegöz spent "traumatic childhood" due to the motherlessness. Before anything else, he was beaten in the pile he was brought by his cowman father. On the top of it, The Oguz, the most notable of them, Bayindir Khan, and the esquires did the same thing and beat the baby Tepegöz. The baby Tepegöz who was growing fast, clashing with Oghuz community, even not enough to be protected by Aruz Koca climbs the mountains and hijacks. Analysing "Narcissistic personality disorder"which is materialized in the character of Tepegöz enables us to find out Old Turks' collective

¹ Bu çalışma, 21-24 Kasım 2011'de İzmir/Özdere'de düzenlenen VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş ve değiştirilmiş halidir.

unconscious and the relation between parent and child. Moreover, reanalysing the text of popular culture by means of modern psychology is essential in order to acquire Turkish culture even better in terms of developing new points of view

Key Words: Narcissistic Personality Disorder, Analysis of selfhood, Lose of object, Tepegöz, Modern Psychology

Öz

Çocuk, yaşadığı çevreyle kopmaz bağları olan sosyal bir varlıktır. Bu sosyal varlığın karakter kazanımında en büyük görev ise topluma düşmektedir. Çünkü, toplum, kendi bünyesinde, bireylerini en iyi şekilde yetiştirecek değerlere sahip olan tek kurumdur. Bu çalışmamızda, Dede Korkut Hikâyeleri arasında yer alan “Basat Depegözi Öldürdüğü Boyı Beyan Eder” isimli hikâyede Tepegöz karakterinde somutlaştırılan Narsisistik kişilik bozukluğunu ele aldık. Kişilik bozuklukları üzerinde yapılan araştırmalarda bu tür bozuklukların temelinde “nesne kaybı”nın yattığı görülmüştür. Özellikle preödüpal dönemdeki baba veya anne imagosu ile ilişkili eksiklikler ya da bunların “yokluğu” çocuğun bilinçaltında ciddi hasarlar yaratmaktadır. Bebeklikteki narsisistik dengenin mükemmelliği daha sonra kişiliğini oluşturacak pek çok ruhsal durumdan daha önemlidir. Annenin çocuğun gereksinimlerine karşılık verebilme gücü, bozulmuş olan narsisistik dengenin yeniden kurulmasındaki örseleyici olabilecek gecikmeleri önler. İncelediğimiz hikâyede bebek Tepegöz, “annesizlik” neticesinde “örseleyici bir çocukluk” geçirmiştir. Her şeyden evvel çoban babası tarafından içinde getirildiği “yığanak”ta dövülmüştür. Bu yetmemiş gibi Oğuz’un diğer ileri gelenleri; Bayındır Han ve beyleri de aynı şeyi yapmışlar, çocuk Tepegöz’ü dövmüşlerdir. Aruz Koca tarafından korunmaya alınması dahi yeterli gelmemiş, çok hızlı büyüyen bebek Tepegöz, Oğuz topluluğuyla uyuşmamış, dağa çıkmış ve yol kesmiştir. Tepegöz karakterinde somutlaştırılan “narsisistik kişilik bozukluğu”nu ele almak bize, Eski Türklerin kolektif bilinçaltını, ebeveyn-çocuk ilişkisini öğrenmede önemli bilgiler sağlamıştır. Ayrıca halk kültürüne ait metinlerin modern psikolojinin verileriyle yeniden ele alınması, Türk kültürünü daha iyi kavramak için bize yeni bakış açıları kazandırması yönünden de önemlidir.

Anahtar kelimeler: Narsisistik Kişilik Bozukluğu, Kendiliğin Çözümlemesi, Nesne Kaybı, Tepegöz, Modern Psikoloji.

0. Giriş

“Psişik süreçleri inceleyen psikolojinin edebiyata da ışık tutacağı bellidir; çünkü insan psişesi bütün bilim ve sanatların dolyatağıdır. Psikolojik araştırmalarla hem bir sanat yapıtının nasıl biçim bulduğunu anlayabiliriz, hem de kişiyi sanat yönünden yaratıcı yapan öğeleri açığa çıkarabiliriz.”²

Edebiyat ve edebî eserle psikolojinin iki farklı disiplin olarak birbiriyle ilişkilerinin “ne”liği ya da “nasıl”lığı çok da gerilere gitmez. S. Freud’un psikolojiye getirdiği yeni bakış açısı ve derinlik edebî eseri ve sanatçı psikolojisini anlamamıza büyük kolaylıklar getirmiştir. Yirminci yüzyılın başından itibaren “Freud’un bilinçaltına yönelik makalelerinin ortaya çıkması, hemen ardından Adler’in bireysel psikolojisinin uygulama alanına girmesi, Jung’un arketipler teorisi”³ ve bunun paralelinde geliştirdiği Analitik Psikoloji, daha sonra kaleme alınan Eric Fromm’un çalışmaları... Bunların hepsi modern insanın hayatında ve edebî eserlerin anlaşılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. “...sadece Freud’un edebiyatın yine

² Carl G. Jung: *Analitik Psikoloji*, Çeviren: Ender Gürol, Payel Yayınevi, Şubat 2006, s.327.

³ Dr. İsmet Emre: *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s.245.

kökensel çalışmalarıyla, mitolojilerden destek alarak oluşturduğu yeni psikanalitik kavramlarla edebiyat ve sanat yapıtı çözümlenmeleri, kendi zamanında da, ondan sonra da tartışılmaya devam edilmiştir. İnsan zihninden çıkmış her kültür yapıtına psikanalitik araştırmayı ve derinlik psikolojisi kodlamasını uygun gören Otto Rank, Karl Abraham, Ernst Jones, Bruno Bettelheim gibi psikanalistler, psikanaliz ve derinlik psikolojisi yardımıyla mitoloji, masal, destan, edebi eserler gibi bu kültür verilerinin kökenine, derinliklerine, bilinçaltına, bu eserlerin içte ve derinde sakladıklarına girilebileceği⁴ düşüncesini hem kendi dönemlerindeki hem de daha sonraki kuşaklara mensup araştırmacılara aşılamışlardır. Burada, özellikle insanın kolektif bilinçdışına getirdiği açıklamalarla sözlü kültür ürünlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan Carl G. Jung'un "arketip" kavramına kısaca değinmek gerekir. Çünkü Jung'a göre masalların, efsanelerin, destanların dünyasını ve bu dünyaya ait kahramanların psikolojisi gibi birçok öge arketip kavramının yardımıyla anlaşılabilir. "Jung *Arketip* sözcüğünü sonradan kullanmıştır. Kendisi Yunanca *arketipi*⁵ sözcüğünün karşılığı St. Augustin'in *ana düşünceler* kavramından esinlenmiştir. Şöyle diyordu St. Augustin: "...Ana düşünceler, nesnelere belli biçimleri, ya da duran değişmeyen nedenleridir; biçimlenmiş değildirler; hep aynı durumda, sürekli ve sonsuzca vardır; kendileri yok olmazsa da, her varolabilecek şey, o kalıplara göre biçim bulur ve yok olur."⁶

Jung, arketipleri, içgüdülerin eseri olan *özben* biçiminde tasvir eder, onlar ruhsal süreçlerin imgeleşmiş halleridir; bununla birlikte insan davranışlarının en evvelki kalıpları olarak da düşünülürler.⁷ Jung, arketiplere çok geniş bir anlam kalıbı yükleyerek, onların bütün milletleri, tarihin çağlarını karakterize eden efsaneleri, dinler ve felsefeleri yarattığını iddia eder.⁸ "Arketipler bir bütün olarak ele alındığında, insan ruhunun gizil-güçlerinin toplamını canlandırır: Tanrı, insan ve kozmos arasındaki derin ilişkiler bakımından atalardan kalma zengin bilgi hazinesidirler."⁹ Mustafa Merter'in Jung'un arketipler/özben kavramına getirdiği tasavvufi karşılık dikkate değerdir. Ona göre, "Jung'cu benlik, bilinçdışının derinliklerinde yer alır ve kendisini baba, oğul, kız evlat, kral, kraliçe, hayvan figürleri ile rüyalarda ifade eder. Tasavvufi açıdan Jung'un benlik tanımıyla en iyi örtüşen kavramın nefis-i mutmanine olduğu söylenebilir."¹⁰

1. Tepegöz Hikâyesi

Hikâyeye göre, Oğuz'un yaylaya göçtüğü sırada Aruz'un çobanı Konur Koca Sarı Çoban, Uzun Pınar'a geldiğinde pınar başında peri kızlarını görür, kendini tutamaz, bir peri kızıyla cinsel ilişkiye girer. Peri kızı uçup giderken çobana, "Çoban yıl tamam olduğunda senin bende bir emanetin var, gel, aynı yerden al. Ama sen Oğuz'un başına kötülük

⁴ Ahmet Sarı: *Psikanaliz ve Edebiyat, Teori/Uygulama*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008, s.7.

⁵ Arke/arkhe sözcüğü Yunanca'da ana kaynak, başlangıç anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz: Dr. Mustafa Günay: *Metinlerle Felsefeye Giriş*, Karahan Kitabevi, Adana 2010, s. 15.

⁶ Carl Gustav Jung: *Analitik Psikoloji*, Çeviren: Ender Gürol, Payel Yayınevi, Şubat 2006, s.46. (Ender Gürol'un yazdığı giriş bölümünden alınmıştır.)

⁷ Carl G. Jung: a. g. e. s.50.

⁸ Carl G. Jung: *İnsan ve Sembolleri*, Çeviri: Ali Nahit Babaoğlu, Okuyan Us, İstanbul 2009, s.79.

⁹ Carl G. Jung: *Analitik Psikoloji*, Çeviren: Ender Gürol, Payel Yayınevi, Şubat 2006, s.52. (Ender Gürol'un yazdığı giriş bölümünden alınmıştır.)

¹⁰ Dr. Mustafa Merter: *Dokuz Yüz Katlı İnsan, Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi (Transpersonal Psikoloji)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2011, s.35.

getirdin.”der.¹¹ Yıl tamam olup vakit dolduğunda peri kızı pınara bir “yığanak” bırakır. Çoban korkup kaçar. Diğer Oğuz beyleri gezdikleri yerde bu pınarın başına geldiklerinde “yığanak”ı görüp onu tekmelerler. Her tekmelediklerinde yığanak büyür, nihayet yığanaktan başının ortasında tek gözü olan bir oğlan çocuğu çıkar. Aruz, handan rica ederek oğlanı evine getirir. Hikâyede belirtilmese de oğlan çok çabuk büyür; diğer çocukların kimisinin burnunu, kimisinin kulağını yer. Şikâyetler üzerine Aruz, Tepegöz’ü döver, söver, en sonunda evinden kovar. Tepegöz’ün annesi gelip onun parmağına bir yüzük geçirir. “Ok sana batmasın, kılıç seni kesmesin” der. Tepegöz, Oğuz’un başına bela olur, yol keser, adam kaçırıp yer. Oğuz’dan her seferinde yemek için altmış adam ister. Dede Korkut’un araya girmesiyle iki adam ve beş yüz koyunda anlaşılır. Savaşta olan Basat - ki o da olağanüstü şartlarda, aslan tarafından büyütülmüştür- döndüğünde durumdan haberdar olur. Hileyle Tepegöz’ün mağarasına girer, orada Tepegöz’e hizmet eden iki kişinin yardımıyla onu gözünden yaralayarak öldürür.

Bu hikâyede pek çok masalsı motif bir arada verilmiştir: Peri kızları, Tepegöz’ün insan yemesi(cannibalism), Tepegöz’ün kendi varlığı, mağaranın kapısında kınsız kılıcın inip kalkması vb. Burada, sadece Tepegöz’ün kökeni ile ilgili bazı bilgileri vereceğiz.

Kaynaklarda Tepegöz motifinin kökeniyle ilgili farklı bilgiler ve kültürel bölgeler verilmiştir. Mesela, Euripides’in Kiklops (Cyclops) adlı oyununun 1891’de yapılan baskısının girişinde W.E.Long M.A, sadece Aryan toplumlarında değil, Tepegöz motifinin pek çok toplumda var olduğunu ifade etmiştir. Ancak Greek versiyonunun diğerlerinden dikkate değer bir biçimde ayrıldığını da anlatır.¹² Dede Korkut Kitabı’nın Dresden nüshasının H.O. Fleischer tarafından bulunmasından sonra bu kitaptan kapsamlı bir şekilde yararlanan ve eseri tanıtan H. F. Von Diez’dir. Diez eseri araştırırken aynı zamanda Tepegöz motifi üzerinde durmuştur. “Burada Diez, Tepegöz’le Homeros’un Odyssea’sındaki Polyphemos’u karşılaştırmış ve Dede Korkut’ta hikâyenin daha geniş olmasına dayanarak bunu Yunanlıların doğudan aldığına hükmetmiştir.”¹³ Yrd. Doç. Dr. Nesrin Feyzioğlu, bahsettiğimiz çalışmada, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na dayanarak Tepegöz’ün menşei ile ilgili “W.Grimm, Polyphemos bahsi Odysseus’ye sonradan ilave edilmiştir. O halde Türklerin Greklerden alması söz konusu olamaz demekte, Prof. C. S. Mundy, ise Polyphemos ve diğer kahramanlar Greklerden neş’et etmiştir.” bilgilerini verir.¹⁴ Genç araştırmacılardan Bülent Bayram ise, Tepegöz motifinin menşei ile alakalı, Halık Guseynoviç Köroğlu’nın “*Depegöz ve Polifem*” (Çev. Muvaffak Duranlı), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1988, Ankara 1994, s. 43.” bize şu bilgileri aktarır: “*Tepegöz*” bir folklor unsuru olarak çok önceden beri araştırmacıların dikkatini çekmektedir, fakat eldeki literatür ‘Odissiya’nın polifemini esas olarak almaktadır, bugün Ural dağlarının ardında, Sibiryaya ve Kazak steplerinde tek gözlü devler üzerine büyük bir materyal toplanmıştır.” diyen Halık Köroğlu Tepegöz ile ilgili anlatımların Osetinler, Çeçenler, Dağıstanlılar, Kumuklar, Kazaklar, Balkanlar’daki varyantlarını, Şehname, Odissia ve Dede Korkut’taki varyantını da ele alarak geniş bir değerlendirme yapar.¹⁵ Bahaeddin Ögel, Tepegöz’ü daha çok inanç sisteminin bir parçası olarak görür ve Kırgızların Er Töştük

¹¹ Hikâyenin özeti, *Dede Korkut Kitabı-1*, Muharrem Ergin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s.206-215’ten yapılmıştır. Özet yapılırken alıntılanan bazı ifadeler sadeleştirilmiştir.

¹² Geniş bilgi için bkz: Euripides: *Cyclops*, Edited with introduction and notes by W.E.LANG, M.A. Oxford at the Clarendon Press, M DCCC XCI, p.10.

¹³ Muharrem Ergin: a. g. e. sh:57

¹⁴ *Dede Korkut Hikâyeleri’nden Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım*, Yrd. Doç. Dr. Nesrin Feyzioğlu, K.K. Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi A.B.D. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2004.s.54.

¹⁵ Bülent Bayram: *Oğuz Epik Anlatımları Ve Çuvaş Alp Hikâyeleri’nde Kutsal Kurt Ve Tepegöz*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: VI, Sayı 1, Sayfa: 19-27, İZMİR 2006, s.24.

destanından da “Yel-Moğus”un ortaya çıkışını örnek vererek, “ Yer altından çıkan pınarlar ve kaynaklar, Yer ve Su ruhlarının toplandıkları yerlerdi: **“Yer altından gelen pınarlar, yer altı ruhlarının dışarı çıkması için adeta bir yol vazifesi görüyorlardı”**. Bu sebeple Tepe-Göz’ün de bir yer altı ruhu olması çok muhtemeldir.” sonucunu çıkarır.¹⁶ Batıda da bu tarz karşılaştırmalı çalışmalar çokça yapılmıştır.¹⁷ Milattan önce IV.yüzyılda yaşayan bir Yunanlı için Kikloplar (Cyclops-Tepegözler) yaşayan canlılardı ve mevcut dünyamızın Günbatımı’na düşen topraklarında Lestrigonlar ve Lotophagoslar’la beraber yaşıyorlardı.¹⁸

Anlaşılan o ki, Doğulu ve Batılı araştırmacılar arasında Tepegöz motifinin doğuşu hakkında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak, hikâyenin yayıldığı coğrafyalar ve işlenişteki yaygınlık göz önüne alındığında doğu menşeli olma ihtimali artmaktadır.

2. Narsisistik Kişilik Bozukluğu ve Tepegöz¹⁹

“Kıvrım kıvrım akışlı Kephisos Nehri Nymphe Liriope’yi sevdi. Çok az bulunur güzellikteki çocuk, Narkissos, bunlardan doğar. Kâhin Tiresias onun çok uzun bir ömrünün olacağını söyler, ama:

Eğer kendini tanımaz ise.

Kibirlidir, tüm genç kızların yakınlıklarını reddeder. Bir gün ormanda avlanırken Echo onu görür. Bu mutsuz Nymphe kaçamak aşklarında Zeus’a yardım ettiği için Hera’nın gazabına uğramıştır. Konuşmaya yeltenince daha şimdi duymuş olduklarının ancak son sözcüğünü tekrarlayabilir. Genç adamı izler ve ona, arkadaşlarını çağırırken söylediklerini yansıtır: “Gel!” diye seslenir genç adam, ardından o da tekrarlar: “Gel!” Bu sesle yanılan genç cevap verir: “Haydi, buluşalım!” Ve, hemen şunu duyar:

“Buluşalım!”

Ekho, Narkissos’u kolları arasına almak için atılır ama Narkissos kızı iter ve ondan kaçır. Kız aşağılanmıştır, umudu kalmamıştır; gider ıssız mağaralara sığınır. Acıları onu yer bitirir, bedeni giderek erir ve sonunda taşa dönüşür; yalnız sesi hayatta kalır.

¹⁶ Bahaeddin Ögel: *Türk Mitolojisi-II*, M.E.B. Tarih Dizisi:12, İstanbul 1994, s.164.

¹⁷ Bu konuda önemli bir çalışma olarak bkz: *Polyphemus and Tepegöz Revisited A Comparison of the Tales of Blinding the One-Eyed Orge in the Western and Turkish Traditions*, Jo Ann Conrad, Fabula, 40 (3-4) Jan. 1. 1999.

¹⁸ Colette Estin, Helene Laporte: *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviri: Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ağustos 2010, s.18.

¹⁹ Tepegöz, Analitik psikolojinin terimleriyle ifade edersek, “toplumun kolektif bilinçdışını” temsil eden bir imge olarak da değerlendirilebilir. Ancak, biz bu çalışmada, çalışmanın kendi içinde tutarlı olması için, onu “bir kişi” olarak kabul ettik. Bu alanda yapılacak farklı çalışmalarla zengin bir bakış açısının ortaya çıkacağına inanıyoruz. Tepegöz Hikâyesi’ne *imge* ve *simge* bağlamında önemli bir değerlendirme için bkz: *Dede Korkut Hikâyeleri’nden Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım*, Yrd. Doç. Dr. Nesrin Feyzioğlu, K.K. Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi A.B.D. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2004.s.52-60.

Güzel Narkissos'un aynı şekilde horlamış olduğu başka bir Nymphe şöyle haykırır: "Dilerim, o da sevsin ve benim gibi o da sevdiğine hiçbir zaman kavuşmasın!"

Bir akşam av dönüşü Narkissos kendini son derece güzel bir yerde bulur. Su içmek için eğilirken sudan yansıyan hayalini ilk kez görür. Bu olağanüstü güzellik karşısında şaşakalır, büyülenir sanki; kendi kendisine vurulur. Görmekte olduğu bu kusursuz varlığı kucaklamak ister, ama onu tutamaz. Giderek sararıp solar. Ekho'nunki gibi onun da bedeni kurur ve ölür.²⁰

Bir başka anlatıma göre de Narkissos, suya her dokunduğunda kaybolan bu imgeden kendini alamaz, nihayetinde suya düşer ve boğulur.²¹

Yunan mitolojisi üzerine yazılmış hemen her kitapta karşılaştığımız bu mitik öyküde narsisizmle²² ilgili pek çok öge bir aradadır: "kendini beğenmişlik, benmerkezcilik, başkalarının yaşadıklarına ve onlara yaşattıklarına duyarsızlık, objelerle ilişki sürekliliğinin olmaması ve psikolojik dokudan yoksunluk."²³

Psikiyatri alanında yapılan onca araştırma ve yıllar süren gözlemlere rağmen "normal narsisizm ile patolojik narsisizm arasında bir ayırım yapabilmek her zaman kolay olmaz."²⁴ Psikiyatri uygulamalarına göre bir insanın kendini sevmesi, beğenmesi, kendisine değer vermesi normal kişilik özelliklerinin bir belirtisidir; bu belirtilerin varlığı aynı zamanda sağlıklı bir kişiliğe de işarete eder. Ancak insandaki bu tür duyguların ne zaman dejenere oldukları ve bunun kişilik bozukluğunun bir işareti sayılacağına ölçüsünü tanımlamak kolay değildir.

S. Freud, *Narsizm Üzerine Bir Giriş* isimli makalesinde, narsistik kişinin sevgi nesnelere seçmesini şu başlıklar altında tesbit etmiştir:

- a-kendisinin ne'liği, yani bizzat kendisi ne olduğu,
- b-kendisinin bir zamanlar olduğu şeyi,
- c-kendisinin ne olmak istediği,
- d-daha önce kendisinin bir parçası olmuş biri ya da bir şey.²⁵

Narsisizm, S. Freud tarafından iki çeşit olarak izah edilir; "birincil narsisizm" dediğinde, yaşam enerjisi de diyebileceğimiz, libidinal enerji self'te bulunur ve objelere yönelemez. Bu durumu, güçlü ve kusursuzluğu da içeren duyguların eşlik ettiği "benlik şişmesi" takip eder. İkincil narsisimde ise, obje ilişkilerinde yaşanan engellemeler ve düş kırıklıkları sonucu libidonun objelerden çekilerek yeniden egoya dönmesi sonucu oluşur.²⁶ Freud'dan sonra psikanaliz üzerine önemli çalışmalar yapan Horney, *benlik şişmesini*

²⁰ Colette Estin, Helene Laporte: *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviri: Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ağustos 2010, s.200/201.

²¹ Engin Geçtan: *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis, Aralık 2003, s.254.

²² Freud, bu kavramı, daha kısa ve daha az kakofonik olduğu gerekçesiyle "narsizm" biçiminde kullanmıştır. Bkz: Edith Jacobson: *Kendilik ve Nesne Dünyası*, Metis Ötekini Dinlemek, Eylül 2004, s.15(sayfa altı notu) Bu terim, Yunanca *duyarsızlık* anlamına gelen *Narke*'den türemiştir.

²³ Engin Geçtan: a. g. e. s.254.

²⁴ Engin Geçtan: a. g. e. s.254.

²⁵ Sigmund Freud: *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, Çevirenler: Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura, Metis Ötekini Dinlemek, Eylül 2007, s.36/37.

²⁶ Engin Geçtan: a. g. e. s.255.

çocuklukta yaşanan bozuk ilişkilerle açıklamıştır. Ona göre, çocuğun diğer insanlara yabancılaşması, korku, kaygı veya üzüntüyle pekiştirilmişse, narsistik kişinin diğerlerini sevmesi, onlarla duygusal bağlar kurması çok zayıf kalır; bu da onda sevmenin boşluğunu yaşatır. Tepegöz hikâyesinde, Tepegöz daha cenin durumundayken, yani hikâyenin diliyle söylersek yığanak içindeyken, çevresiyle iletişim problemi yaşar. Her şeyden daha doğmadan içinde bulunduğu *nesne* tuhaftır, anormaldir. Onun varlığı Oğuz beylerinin hemen tepkisini çeker. Yığanakı tekmelemeye başlamaları da bu sebeptendir. Tepegöz, ne insanların dünyasına ne de annesinin dünyasına aittir; o, bir şekilde insanların dünyasına zorla atılmıştır. Normal dışı bir ilişkiden normal dışı bir varlık olması, onun insanlar tarafından benimsenmesine engel olmuştur. Çünkü, toplum da, yukarıda da kısaca üzerinde durduğumuz gibi, tıpkı bireylerdeki narsistik gelişiminin bir benzeri olarak zamanla benimsediği ahlak ve dini anlayışla, meşrulaştırdığı sosyal ilişkiler ağıyla, bireylerin geçiş ritüelleri gibi birçok sosyal kurumu işleterek, bir anlamda sağlıklı bir yapı oluşturmasına yardım eden *narsistik* bir işleyişe sahiptir. Halbuki Tepegöz'ün karşısında görülen ve hikâyenin kurgusunda denge vazifesi gören Basat da esasında normal bir çocukluk geçirmemiştir, aslan tarafından büyütülmüştür. Aslında hikâyenin başında Dede Korkut'un – belki de onun manevi gücünün tesiriyle- çağrısıyla Basat insanlar arasına dâhil olmuş, insan gibi davranmıştır. Basat'ın anormal bir çocukluk geçirdiğine dair kişiliğinde herhangi bir eksiklik ya da travmanın emaresi sayılabilecek bir durum söz konusu değildir. Bu tercih muhtemelen hikâyenin ilk anlatıcısı tarafından, iki kahramandan birini mutlak kötünün kaynağı gösterme, diğerini de bu kötülükle baş edecek yegâne iyilik kaynağı olarak görme anlayışından doğmuş olabilir. Nitekim Basat, hikâyenin ilk kısmında çocukluğuyla ilgili çok kısa bilgiyi geçerse, hikâyeye bir yetişkin olarak dâhil olur.

Horney, narsistik benlik şişmesinin üç patolojik sonucundan söz eder:

1-Çalışmanın, yani üretmenin, kendisi bir doyum aracı olarak yaşanmadığından üretkenliğin azalması,

2-Kendi yönünden hiçbir çaba göstermeksizin dünyadan çok şey beklemek,

3-Sürekli *acılar ve düşmanca tutumlar* neticesinde insanlarla mevcut ilişkilerin giderek anlamını kaybetmesi, bozulması.²⁷

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Tepegöz daha doğmadan acıya ve düşmanca bir tutuma maruz kalmıştır. Peri kızının yıldır yıldır parlayan yığanakı pınar başına bırakıp çobana emanetini al, demesinden sonra *anne* olarak *kaybolur*. Çoban sapanla bu *nesneyi taşa tutar*, taşa tuttukça da büyümeye başlar. Daha sonra aynı işi Oğuz beyleri de gelip *tekmelemeye* başlarlar. Büyümesi belli bir aşamaya gelince Aruz, mahmuzuyla dokunur, içinden tek gözlü bir oğlan (Tepegöz) çıkar. Tepegöz, insanlarla ilk karşılaşmasında saldırgan bir tutumla karşılaşmıştır. Bu durum, onun sonraki davranışlarına derinden tesir edecek bir travmaya yol açmıştır. Aslında bu durum, Arno Gruen'in yerinde tesbitiyle “çocuğun terörize edilmesidir.”²⁸

Ben gelişiminde annenin varlığı çocuk için hayati önem taşır. İnsanoğlu için, diğer canlılarda görüldüğü üzere doğar doğmaz kendini hemen koruma işlevi ve bunun için gerekli olan maddi ve manevi donanımlar bulunmamaktadır. Bu sebeple “daha nüve halinde olan

²⁷ Engin Geçtan:a. g. e. s.255.

²⁸ Arno Gruen: *Empatinin Yitimi, Kayıtsızlık Politikası Üzerine*, Türkçesi: İlkur İgan, Çitlembik Yayınları, Kasım 2008, s.193.

(henüz işlevsellik kazanmamış) ben, annenin teşvik edici bakımının coşkusal ahengiyle desteklenmesi gerekir. Bu, bir tür ortakyaşamdır. Bireyin uyum örgütlenmesine-işlevsel benegötüren yapısal farklılaşma, anneye fizyolojik ve toplumsal-biyolojik bağımlılık kalıbı içinde gerçekleşir.”²⁹ Tepegöz, annesi tarafından terk edilerek, Oğuz’un içinde evlatlık alınarak, sözü edilen anne ve onun sağladığı *ortakyaşam* ilişkisinden mahrum bırakılmıştır. Çünkü, “anne çocuğu kucağına alarak, yatağından kaldırarak, altını değiştirerek, öperek, besleyerek, gülümseyerek, konuşarak ve şarkı söyleyerek ona her türlü libidinal doyumunu sunmakla kalmaz, aynı zamanda onun oturma, ayakta durma, emikleme, yürüme, konuşma gibi işlevsel ben etkinliklerini de harekete geçirir ve hazırlar.”³⁰ Peri Kızı, Tepegöz’ü çobana bıraktıktan sonra sadece bir defa gelir; o da Tepegöz’ün parmağına bir yüzük geçirip “sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin” dediği sahnedir.³¹ Dolayısıyla yukarıda saydığımız özelliklerin hiçbirini Tepegöz bebekliğinde yaşamamıştır. Oysa kişinin gerçek benliği yapılan araştırmalarda görülmüştür ki, annenin verdiği destekle güçlenmektedir. “Bu sayede bebeğin cılız egosu güçlenir ve hayatiyetini kazanır. Çocuğun tepkilerini değerlendiremeyen *yetersiz anne* ise çocuğun tepkilerine karşılık vermesi gereken yerlerde kendi ihtiyacından kaynaklanan tepkiler verir.”³² Aruz’un Tepegöz’ü evlat edinmesi görünüşte masum ve olumlu değerlendirilen bir davranıştır. Hatta, ilkin bebek Tepegöz’e gösterilen tepki, bu davranış kalıbında bir mûsamahaya dönüşür. Ancak gözden kaçırılan bir husus vardır; o da bebek Tepegöz’de

²⁹ Margaret S. Mahler, Fred Pine, Anni Bergman: *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*, Çeviren: Ali Nihat Babaoğlu, Metis Ötekini Anlamak, Nisan 2003, s.71.

³⁰ Edith Jakobson: *Kendilik ve Nesne Dünyası*, Çeviren: Selim Yazgan, Metis Ötekini Dinlemek, Eylül 2004, s.41.

³¹ Mesela, Tepegöz’e okun batmaması, tenini kılıcın kesmemesi ve bunun sırrının anneye irtibatlandırılması, bize Yunan mitolojisindeki kahraman Akhilleus’u hatırlatır. Ölümlü bir baba olan Peleus ile bir tanrıça olan Thetis’in oğlu olan yarı tanrı. Dünyanın en büyük savaşçısı kabul edilir. Yunan mitolojisinin en önemli kahramanlarından biridir. Truva Savaşı’nın Grek kahramanlarının başında gelmekte ve Homeros’un İlyada adlı mitolojik destanında Greklerinin en büyük savaşçısı olarak başkarakterdedir. Homeros’un MÖ 720’lerde yazmış olduğu on altı bin dizelik İlyada eserinde Akhilleus yer alır.

Annesi Thetis oğlunu ölümsüzlük nehri Styx’de yıkarken elini suya değdirmemesi öğütlediği için, onu sol topuğundan tutup suya batırmıştır. Yalnızca oradan vurulursa öleceğine inanılır. Efsaneye göre, öleceğini bildiği halde Helen’i geri almak için yapılan ve en büyük savaş kabul edilen Truva Savaşı’na adının sonsuza kadar anılması için katılmış ve Truvalı prens Paris tarafından tesadüfen, sol topuğundan zehirli okla vurularak ölmüştür. Yine günümüz psikologları Akhilleus-Aşil isminden hareketle “Aşil Sendromu” adıyla psikolojik bir hastalığı da tesbit etmişlerdir. Bir psikolog olan Petruska Clarkson “Aşil Sendromu”nun isim babasıdır. Clarkson, mitolojideki öyküler ve efsanelerdeki karakterlerle özdeşleşerek yaşamın sorunlarına ilişkin düşünmeyi ve gerekli dersleri çıkarmayı, yaşamın anlamını bulmak ve yaşamlarımıza anlam katmayı, ortaya çıkan sorunlar ve ikilemleri çözmeyi insani bir yol olarak görmektedir. Masalların ve eski öykülerin gündelik bilincimizi önemli şekilde etkilediğini ileri sürmektedir. Aşil gibi ölümsüz bir kahramanın da zayıf noktası vardır ve ölüm onun için de geçerlidir. “Aşil Sendrom”lu hastalar, başkalarıncı çok yetkin ve başarılı bulunan insanlardır, ama bunlar kendilerine başkaları kadar güven duymazlar, kendilerini başkalarının gördüğünden daha zayıf hissederler, bunun için daha çok çalışıp, daha çok enerji harcarlar, bu nedenledir ki gerginlik yaşarlar. Kendi aşil topuklarını gizlemek için bitkin düşerler, güçsüz kalırlar, çünkü kendilerine güvenleri yoktur. Bu yönlerini gizleyebilmek için çeşitli savunma mekanizmaları geliştirirler, bu davranışlar onları bir takım sınırlama veya engellerle daha da zorlar. Aslında toplumca başarılı ve yeterli bulunan bu insanlar kendilerini böyle görmemektedirler, birgün gelip birilerinin kendilerine eksikliklerini söyleyeceklerine, zayıflıklarını keşfedeceklerine inanırlar. Kendi zaaflarını Aşil’in topuğuyla özdeşleştirirler. <http://www.hhportal.com/saglikli-yasam/338609-asil-sendromu-nedir.html> (erişim tarihi: 23.09.2011)

³¹ Engin Geçtan: a. g. e. s.255.

benliğin gelişimini sağlan bir *kendilik nesnesinin* yokluğudur. Aruz'un onu eve alması olsa olsa, yukarıda açıkladığımız gibi bir *yetersiz anne* rolünü oynayacaktır. Bu ise, Tepegöz'de narsisistik bir yaralanmaya sebep olmuştur. Aynı zamanda *diğerlerinden* farklı olması, muhtemelen çevrenin kendisiyle alay etmesi, onu küçümsemesi de böyle bir yaralanmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü, “narsisistik vakalar eleştiri, dışlanma, başarısızlık, küçük düşme konularında çok duyarlıdırlar ve genellikle öfke şeklinde”³³ kendilerini ifade etme yolunu seçerler. Nitekim, Tepegöz'ün çocukların kulaklarını, burunlarını yemesini bu yolla açıklayabiliriz.

“Bebekler üzerine yapılan araştırmalar, öfkenin erken dönemde bir duygulanım olarak ortaya çıktığını belgelemiştir; temel işlevi acı ya da huzursuzluk kaynağını yok etmektir. Gelişimin daha ileri aşamalarında öfkenin işlevi, doyumu engelleyen durumu ortadan kaldırmaktır. Öfkenin ilk baştaki biyolojik işlevi-bakım veren kişiyi huzursuzluk verici durumu ortadan kaldırması için uyarmak-artık, bakım veren kişinin özlenen doyum durumunu yeniden oluşturması için bir çağrı haline gelir. Öfke tepkileri çevresinde gelişen bilinçdışı fantezilerde öfke, hem hep-kötü nesne ilişkisinin canlanmasını, hem de bunu ortadan kaldırarak hep-iyi bir ilişkiyi yeniden kurma arzusunu gösterir. Gelişimin bundan sonraki aşamalarında, bilinçdışı olarak hep-kötü, zulmedici nesne ilişkilerinin tehdit edici tarzda etkinleşmesi şeklinde algılanan engellenme durumlarında, öfke tepkileri özerklik duygusunu yeniden kazanmak için başvuru olan son çare olabilir. İradenin şiddetle ortaya konması narsisistik bir dengeyi yeniden kurma işlevi görür. Bu kendini ortaya koyma eylemi, idealleştirilmiş-hep-iyi nesneyle bilinçdışı özdeşleşmeyi temsil eder.”³⁴ En sonunda Tepegöz, Oğuz toplumunun dövme, sövmelerine dayanamaz kayalık bir bölgedeki mağarayı kendine mesken olarak seçer, Oğuz'a zulmetmeye başlar.

Bilindiği üzere, *mağara*, psikolojide *anneyi*, *anne rahmini* sembolize eder. Yukarıda da değindiğimiz gibi, anne figürü benlik gelişiminde temel bir işleve sahiptir. Tepegöz'ün bilinçaltında anneye bir yönelim söz konusudur, annenin yerini tutabilecek, yani kendilik nesnesini karşılayacak en makul yer mağaradır. Burada kendini güvende hissedecektir.

3.Sonuç

Benliğin gelişiminde ve kimlik duygusunun oluşumunda insan-nesne ilişkileri önemlidir. Burada görülen en önemli eksikliklerden biri annedir. İnsanın tabiatına yönelik temel olgu, iyi nesne (çalışmamızda anne/sosyal çevre) ilişkilerine yönelik libidinal dürtümüzdür. Öncelikle, organizmanın çevreyle ilişkisidir. “İnsan, yaşamının anlamlılığını nesne ilişkilerinde bulur ve yaşamımız yalnızca bu bakımdan bir anlam kazanır; çünkü nesne ilişkileri olmaksızın ben gelişemez.”³⁵ Dış dünyayla temassızlık insanı iç dünyasına çekilmeye zorlar, bu yöneliş zamanla o kadar ilerler ki, bir psikoza dönüşür. Bütün nesnelere gerçekten kaybedilmesi ruhsal bir ölümü çağrıştırmaktadır. Kişi sürekli engellendiğinde bu sefer durum tersine dönebilmektedir. Kötü nesnelere bağlanma, öfke, suçluluk ve derin kaygı durumları baş gösterecektir. Bunlar dış dünyaya yansıtıldığında kişide geçici bir rahatlamanın sağlandığı,

³³ Heinz Kohut: *Kendiliğin Çözümlemesi, Narsisistik Kişilik Bozukluklarının Psikanalitik Tedavisine Sistemli Bir Yaklaşım*, Çevirenler: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Ötekini Dinlemek, Kasım 2004. s. 11. (Saffet Murat Tuna'nın Sunuş yazısından)

³⁴ Otto Kernberg: *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık*, Çeviren: M. Banu Büyükkal, Metis Ötekini Dinlemek, İstanbul 2010, s.43.

³⁵ Harry Guntrip: *Şizoid Görünüşü, Nesne İlişkileri ve Kendilik*, Çeviren: İpek Babacan, Metis Ötekini Dinlemek, Mayıs 2003, s.15.

ancak mutsuz bir dünya var olacaktır. Bir süre sonra kendisinin bir probleme dönüştüğü kişi çevresiyle çatışmaya girer. Nitekim son zamanlarda şahit olduğumuz pek çok olayın arkasında bu tür nesne yokluğu/çevre çatışması yatmaktadır.

Geleneksel Türk ailesi, çocuğun kimlik kazanmasında, benliğinin gelişmesinde anahtar rol oynar. Tepegöz hikâyesinde bu açıkça görülür. Tepegöz ezilen çocuğun örneğini teşkil etmektedir. Her ne kadar hikâye metninde bir dev gibi tasvir edilse de, aslında o, insanın çatışmalarını temsil etmektedir. “Tepegöz, ezilen insanın topluma olan düşmanlığını yansıtan bir tiptir.”³⁶

KAYNAKÇA

- BAYRAM, Bülent: *Oğuz Epik Anlatmaları Ve Çuvaş Alp Hikâyeleri'nde Kutsal Kurt Ve Tepegöz*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: VI, Sayı 1, İZMİR 2006.
- CONRAD, Jo Ann: *Polyphemus and Tepegöz Revisited A Comparison of the Tales of Blinding the One-Eyed Orge in the Western and Turkish Traditions*, , Fabula, 40 (3-4) Jan. 1. 1999.
- EMRE, Dr. İsmet: *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.
- ERGİN, Muharrem: *Dede Korkut Kitabı-1*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.
- ESTİN, Colette, Helene LAPORTE: *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çeviri: Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ağustos 2010.
- FEYZİOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Nesrin: *Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım*, K.K. Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi A.B.D. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2004.
- FREUD, Sigmund: *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, Çevirenler: Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura, Metis Ötekini Dinlemek, Eylül 2007.
- GEÇTAN, Engin: *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis, Aralık 2003,
- GRUEN, Arno: *Empatinin Yitimi, Kayıtsızlık Politikası Üzerine*, Türkçesi: İlknur İgan, Çitlembik Yayınları, Kasım 2008.
- GUNTRİP, Harry: *Şizoid Görüngü, Nesne İlişkileri ve Kendilik*, Çeviren: İpek Babacan, Metis Ötekini Dinlemek, Mayıs 2003.
- GÜNAY, Dr. Mustafa: *Metinlerle Felsefeye Giriş*, Karahan Kitabevi, Adana 2010.
- JAKOBSON, Edith: *Kendilik ve Nesne Dünyası*, Çeviren: Selim Yazgan, Metis Ötekini Dinlemek, Eylül 2004.
- JUNG, Carl G.: *Analitik Psikoloji*, Çeviren: Ender Gürol, Payel Yayınevi, Şubat 2006.
- JUNG, Carl G.: *İnsan ve Sembolleri*, Çeviri: Ali Nahit Babaoğlu, Okuyan Us, İstanbul 2009.

³⁶ Süleyman Kaan Yalçın, Murat Şengül: *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı:2, s.214.

- KERNBERG, Otto: *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık*, Çeviren: M. Banu Büyükkal, Metis Ötekini Dinlemek, İstanbul 2010.
- KOHUT, Heinz: *Kendiliğin Çözümlemesi, Narsistik Kişilik Bozukluklarının Psikanalitik Tedavisine Sistemli Bir Yaklaşım*, Çevirenler: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Ötekini Dinlemek, Kasım 2004.
- MAHLER, Margaret S, Fred PİNE, Anni BERGMAN: *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*, Çeviren: Ali Nihat Babaoğlu, Metis Ötekini Anlamak, Nisan 2003.
- MERTER, Dr. Mustafa: *Dokuz Yüz Katlı İnsan, Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi (Transpersonal Psikoloji)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Mitolojisi-II*, M.E.B. Tarih Dizisi:12, İstanbul 1994.
- SARI, Ahmet: *Psikanaliz ve Edebiyat, Teori/Uygulama*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008.
- YALÇIN, Süleyman Kaan, Murat ŞENGÜL: *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2004.
- W.E.LANG, M.A.: *Cyclops, Edited with introduction and notes by*, Oxford at the Clarendon Press, M DCCC XCI